

Verner Molin – Grafikens dynamitard

Verner Molin föddes 1907 i byn Västberg i Rättvik i Dalarna. En bygd där både jorden och skogen var fundamenten för basnäring och överlevnad. Och just i dessa gränstrakter, mellan jordbruksbygd och storskog, formas och präglas han till en mycket säregen och egensinnig konstnär.

Efter tre år som yrkesmålare i Stockholm tar han 1931 det definitiva steget och sadlar om till konstnär, ett stort steg för en dalkarl väl förankrad i en stark bonde- och hantverkskultur.

Men hans starka personlighet och inre berättardrift gör att han får svårt att passa in i de olika ismerna, och trots att han tillhör de framväxande modernisterna under 1930- och 1940-talen så är och förblir han litet av en udda konstnär i konstnärskretsen. Verner Molin hade redan format sin inre bildvärld, och snart får han en följeslagare i mörksuggan som ger honom alibi att gå djupare in i skogens och myternas värld. Även om han livet ut förblir en storstadsbo i Stockholm så bär han med sig skogen och jordbruksbygdens myter och mystik från barndomen. Den omformar han in i sin egen skapande mytologi och bildgestaltning.

Mörksuggan, som är huvudfiguren i Molins konst, är också hans alter ego, hans musa och hans gimmick. Mörksuggan har som väsen funnits länge i folktron, men Verner Molin var den förste som gav mörksuggan form och utseende. Från att ha varit ett tankespöke, så omformade Molin mörksuggan till en god, svart och Muminliknade gestalt.

Med mörksuggan som ledsagare hittar Verner Molin hem i sin bildvärld, och redan i slutet av 1930-talet har han funnit det konstnärliga fundament som han sedan står på under resten av sitt liv.

Grafiken kommer ganska sent in i Verner Molins liv, men redan i början på 1940-talet gör han några försök i torrsmål. En underbar skapelse, från den här tiden, är *Piprökande man* från 1940.

Bilden, som upplevs i kraftigt motljus, kan mycket väl vara ett självporträtt. Här har

Ovan. *I himlen*, färglitografi 1950-talet
T.v. *Piprökande man*, torrsmålgravyr 1940

Verner Molin skapat den psykologiska laddning som vi senare kommer att känna igen i hans mytiska skildringar med mörksuggor och dunkla figurationer. Att den piprökande mannen saknar anletsdrag gör att vi som betraktare fokuserar vårt seende över hela bilden. Pipan är ett viktigt element i bilden. Den skapar en rumslighet framåt och ger mannen en avslappnad attityd. Trots att man inte förnimmer några egentliga ögon eller någon blick så känns inte bilden som hotande. Mannen upplevs mer som en vän man möter i en dörröppning en solig sommardag. Den tomteliknande mössan ger också associationer till någon luva som kan vara artistens attribut – eller är det en mytgestalt vi möter? En släkting till mörksuggan? Hursomhelst så har bilden en stark laddning – helt i linje med den konst som vi senare möter hos Verner Molin.

Tio år senare, 1950, är Verner Molin tillbaka med några grafiska blad. Nu har han hittat sin berättarstil och detta avspeglas förstås också i grafiken. I färglitografien *I himlen* från början av 1950-talet, känner vi igen

den Verner Molinstil som är så typisk; stora och små mörksuggor ute i ett flöde av sol och ljus.

Efter detta tar det nästan femton år innan Verner Molin återkommer till grafiken – men då blir det verkligen med buller och explosioner.

När Verner Molin 1962 får ett arbetsstipendium till Kiruna, kommer han långt nere i gruvan i kontakt med en möjlighet att spränga in tunna blad och annat skirt material i berg och metaller. Där sås ett frö som fem år senare skall föra Molin tillbaka till grafiken.

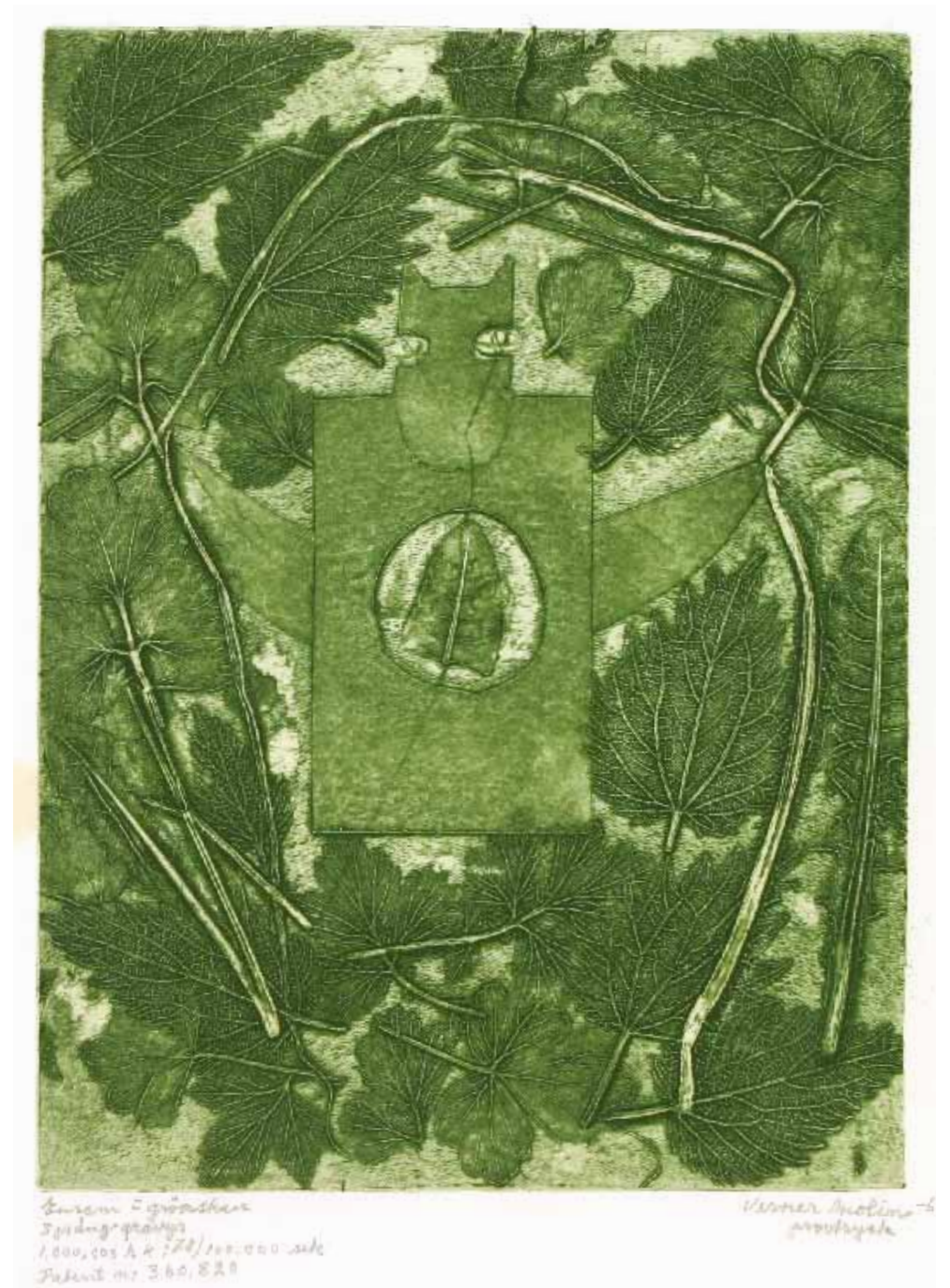
Det är främst ingenjören Bo Hall i Kiruna som introducerar tekniken för honom.

På Nitro Nobel hade man under lång tid framställt udda föremål med denna speciella sprängteknik. De insprängda plåtarna användes som dekor till presentaskar och plaketter för företaget. Denna grafiska teknik, som kom att kallas spränggravyr, skulle senare göra Verner Molin till en rikskändis.

År 1967, när Molin återknyter kontakten med gruvingenjören Bo Hall, som nu kommit till Nitro Nobel vid Vinterviken i Aspudden utanför Stockholm, börjar Molin utveckla arbetet med spränggravyrer. Han får en förfrågan om att göra ett brevhuvud i samband med hundraårsminnet av Nobels uppfinning av dynamiten. Han börjar då experimentera fram en gravyrmetod som bygger på att man överför en oerhörd tryckvåg/kraft mot underlaget, dvs. plåten. Om man

lägger ett tunt material, ett »motstånd« som Molin kallar det, som t.ex. blad från växter, järnfilspån, snören, tape etc. mellan plåten och sprängdeggen, så kan man få detta motstånds ytstruktur överförd till metallen med hjälp av den enorma tryckvåg som bildas vid explosionen. Det hela slutade med att Molin fick Nobelstiftelsens uppdrag att göra spränggravyrporträtt på alla nobelprisvinnarna 1967 med denna nya teknik.

Material som Molin applicerar på den blankpolerade plåten (2 mm tjock koppar- eller mässingsplåt) kan, enligt honom själv, vara »vegetabiliska fibrer, organiskt salt, collodisk silverlösning, hår, småmynt, växt-delar eller malmull, som hålls på plats med en blandning av kloroform och harts«. Bildens linjer byggs upp med trådar som är indränkta i bl.a. sirap, harts och ricinolja som torkar fast på plåten. En dekokt av ricinolja, stärkelse och lim blir en heltäckande isolator som efter explosionen ger en helvit yta vid tryckningen. På detta sätt experimenterar Verner Molin fram olika laddade »motstånd«, upp emot 80 stycken, som han tillskriver viktiga egenskaper och som kunde ge olika texturer eller raster i bilden.

Efter det att de applicerade »motstånden» torkat fast på plåtarna, tog Verner Molin en taxi med plåtarna från sin ateljé till Nitro Nobels detoniklaboratorium i Vinterviken. Här på laboratoriet kavldes först en halv centimeter tjock sprängdeg ut på en 30 x 40 cm stor plexiglasskiva. På själva sprängplatsen (i en spränggrop) stod ett järnstäd med en decimetertjock stålplåt. På städet och den tjocka stålplåten placerades först Molins plåt med bilden uppåt. På Molins plåt lades

Ovan. *Ensam i grönskan*, spränggravyr 1967
Vänster sida t.v. *Bosse Hall*, spränggravyr 1968
Vänster sida t.h. *Alfred Nobel*, spränggravyr 1967

plexiskivan med sprängdegen. Till sprängdegen hade kopplats kablar som ledde till detonationslådan en bra bit från spränggroppen. Ovanpå allt lades en halv meter tjockt lager av sand, grus och sten. Aktörerna tog betäckning och fyrade sedan av laddningen. Tryckvågen fick, enligt Molin, en styrka av en miljon hästkrafter (1 000 000 HK), utvecklade under en sjuttio miljondels sekund (70/1 000 000 sek)!

Plåten, grus och stenar flög upp i luften. Plexiskivan och de ditlagda motstånden förstades, och plåten fick slutligen letas fram under sandmassorna eller i den närmaste omgivningen. Under en sådan sprängning en kall vinterdag försvann plåten långt upp mot skogen och ner i snön, och hittades inte förrän den kommande våren då snön tinat bort.

Verner Molin kom att kallas för grafikens dynamitard, något som jag tror att han innerst inne gillade. Det var inte bildformen i sig han ville åt; han kunde säkert göra en tekniskt bättre bild med mjukgrundetsning. Vad han sökte var just sprängkraften som ledde sig in i metallen, där de till synes mjuka, spröda föremålen gav spår i den hårda plåten. Efter själva sprängningen måste plåten rengöras, hamras, riktas och poleras. Ofta blev bilderna svåra att tyda vid det första provtrycket, varför ett frenetiskt polerande och skrapande med skavstål vidtog, samtidigt som inläggningar med tornålsgravyr blev nödvändiga för att färdigställa bilden. Men grunderingen skedde alltid med dynamit, och det är sprängningen som blir bildens partitur även om en hel del manuell efterbearbetning tillkom.

Det är imponerande att se Verner Molins uppfinningsförmåga. Både att som i de tidiga Nobelprisbilderna kunna skapa måleriska effekter med järnfilspån som fixerats med en hartslösning, och senare de fotolikhande kollagebilderna som han helt säkert framställt genom att på tunn plastfolie kalkera av fotografier med en vass nål som sedan skapar nivåskillnader i »motstånden«.

Man kan inte annat än beundra Verner Molins första år som spränggrafiker, 1967, ett år som ger över 35 helt nya verk. En stor del av dem är porträtt på Alfred Nobel och på nobelpristagarna 1967, men ganska snart kommer spränggrafiken och den molinska bildvärden ifatt varandra och integreras till ett härligt berättande. Detta berättande kombineras med nya former av »motstånd« och uttrycksmöjligheter.

Att det allra första försöket med spränggravyr, bilden *Ensam i grönskan*, blir så lyckat tror jag är en bidragande orsak till att

både Verner Molin och ledningen på Nitro-Nobel blev så fascinerade av tekniken. *Ensam i grönskan* föreställer en mörksugga – utklippt i kartong som motstånd – flankerad av löv och trädar.

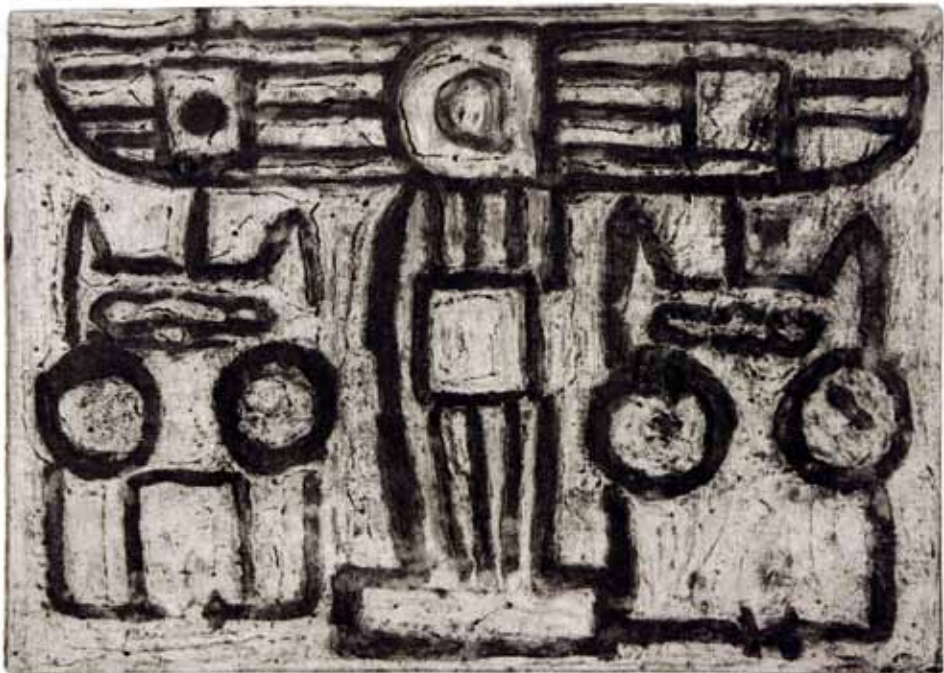
Ganska snart, också under det första året, återkom Verner Molin till de motiv som han bearbetat i måleriet, som det tittskåpsliknande fähuset med mörksuggor med titeln *Utanför o innanför*.

Nedan. *Utanför o innanför*, spränggravyr 1967

Gunnar Hedlund o statsmin. Olov Palme,
spränggravyr 1971

Verner Molin
spränggravyr 1978

Verner Molin
spränggravyr 1978

Under 1970-talet gjorde Verner Molin många bilder med politiska motiv där Olof Palme, Gunnar Hedlund, Mao, Nixon, De Gaulle, Stalin med flera ingår. Bland spränggravyrerna förekommer också ett flertal självporträtt. Intressantast är kanske ett självporträtt som han spränger fram 1972, med bl.a. hålkort till datamaskin och ett-öringar som »motstånd«.

1974 får Verner Molin patent på sin grafiska metod. Patentnummer 360820.

Det sista självporträttet, en av de sista spränggravyrerna, är något av ett testamente över denne mycket personliga konstnär och hans teknik. Bilden är hämtad från en teve-inspelning och visar Verner Molin när han övervakar en sprängning i Vinterviken. Bilden heter *I sprängögonblicket* och gjordes till förmån för Mörksuggefonden och Rättviks konstmuseum 1978. I bilden betraktar konstnären sitt verk, dvs. explosionen. Med den bortvända blicken visar konstnären på den »happening« där han är dirigenten och domptören. Det grafiska trycket är bara beviset och spåret från denna händelse.

Att Verner Molin valde spränggravyrerna i stället för etsning med mjukgrund eller litografi med fotografisk assistans har att göra med explosionen i sig. Det som intresserade honom var helt uppenbart den enorma sprängkraften och det fysiska vibratot som tryckvägen transformerade över på plåten. En urkraft som bara Verner Molin kunde styra och dirigera.

Verner Molin avled 1980 och hela hans kvarlåtenskap med ca 3000 målningar och lika många teckningar och grafiska blad samt hans egen samling med kamratbilder, främst från konstnärgruppen »De unga«, ingår nu i Stiftelsen Mörksuggefonden som har sitt säte i Rättviks kulturhus.

Verner Molin skulle i år, 2007, ha fyllt 100 år, och detta har manifesterats med en stor retrospektiv utställning på Konstakademien i Stockholm 6 oktober till 1 november 2007 samt med Föreningens för Grafisk Konst utgivande av spränggravyrerna föreställande Alfred Nobel.

Jordi Arkö
Konstnär

Verner Molin
spränggravyr 1978

Ovan. *I sprängögonblicket*, spränggravyr 1978
T.v. överst. Gunnar Hedlund o statsmin. Olov Palme,
spränggravyr 1971
T.v. nederst. *Ingen tro*, spränggravyr 1971